

NAPOMENA: Tekst je na italijanskom jeziku pod naslovom "Le sfide per il cambiamento in Bosnia Erzegovina" objavljen u zborniku radova „Dayton 1995: la fine della guerra in Bosnia Erzegovina, l'inizio del nuovo caos", Infinito edizioni, Italia, novembar 2020.

Izazovi promjena u Bosni i Hercegovini

mr. sc. Alen Zečević

Iskustva recentne prošlosti (1992-1995) koja su za Bosnu i Hercegovinu značila suočavanje sa višestrukom agresijom, velikim ljudskim i materijalnim stradanjima, na koncu i genocidom nad Bošnjacima, ovu su međunarodno priznatu državu preoblikovala u njoj neprirodan i prema mnogim aspektima njenog unutrašnjeg uređenja labilan politički okvir. Geostrateški interesi, koji su, kao i uvijek, određivali sve značajnije tokove političkih procesa i zbivanja u svjetskoj povijesti, na primjeru Bosne i Hercegovine potkraj 20. stoljeća u najsurovijim su formama demonstrirali Makijavelijevu tezu "cilj opravdava sredstvo".

Opći okvirni sporazum za mir (u daljem tekstu: Dejtonski mirovni sporazum), potpisan u Parizu 14. decembra 1995. godine, za rezultat je imao zaustavljanje svih ratnih operacija na tlu Bosne i Hercegovine. U trenutku napada 1992. godine Bosna i Hercegovina je egzistirala kao pravni i politički subjekt. U povijesnom smislu, ona je reafirmirala svoj međunarodno-pravni kontinuitet i nakon disolucije Jugoslavije. Onda kada je njeno napuštanje te državne zajednice postalo izvijesno, što je i uslijedilo nakon jednostranih istupanja Slovenije i Hrvatske, režim Slobodana Miloševića je vojnim sredstvima pristupio realizaciji projekta etnički homogene Srbije. U agresiji na Bosnu i Hercegovinu, koja je trajala tri i pol godine, vojska JNA i srpske paravojne formacije ubile su 200.000 civila. Značajan dio tog broja činili su Bošnjaci. U tom ratu iz svojih domova protjerano je oko 1.500.000 građana bošnjačke i hrvatske nacionalnosti i uništeni svi tragovi njihovog kulturnog i vjerskog prisustva na tlu Bosne i Hercegovine. Sa druge strane, počela je i druga agresija na Bosnu i Hercegovinu. Njen protagonist, a za režim u Saveznoj Republici Jugoslaviji i ideološki adekvatan sagovornik kada je riječ o teritorijalnoj podjeli Bosne i Hercegovine prema modelu sporazuma Cvetković-Maček iz 1939. godine, bio je Franjo Tuđman. Separatističke težnje, oličene u ideji i proglašenju tzv. Hrvatske Republike Herceg-Bosne, bile su podupirane vojnom i diplomatskom pomoći političkog vrha susjedne Republike Hrvatske.

Pregovori zaraćenih strana: Republike Bosne i Hercegovine, Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije, vođeni pod monitoringom predsjednika Sjedinjenih Američkih Država, Ruske Federacije, Savezne Republike Njemačke, Ujedinjenog Kraljevstva

Velike Britanije i Sjeverne Irske, Francuske Republike i predstavnika Evropske unije, pokazali su da je rat vođen na teritoriji Bosne i Hercegovini bio konflikt međunarodnog karaktera. Slobodan Milošević i Franjo Tuđman, kao predsjednici svojih država i supotpisnici Dejtonskog sporazuma, i *de facto* i *de iure* priznali su učešće u agresiji na Bosnu i Hercegovinu. Njihove obaveze u tom smislu, definisane Članom 1. Aneksa 1A: Sporazum o vojnim aspektima Mirovnog sporazuma, da "što je prije moguće" obezbijede "normalne uslove života u Bosni i Hercegovini", podrazumijevale su davanje instrukcija i podrške predstavnicima bosnskohercegovačkih Srba i Hrvata u cilju normalizacije političkih odnosa i uspostavljanja konstruktivne saradnje sa Bošnjacima i svim građanima u procesu izgradnje države Bosne i Hercegovine.

Nastao kao politički kompromis, a ne kao izraz suštinskog i na povijesnim činjenicama utemeljenom razumijevanju uzroka i karaktera rata u Bosni i Hercegovini, Daytonski mirovni sporazum je otvorio više pitanja nego što je donio odgovora. Razvoj situacije u toku agresije, koja se kontinuirano mijenjala u korist legalne vlade Republike Bosne i Hercegovine, uslovio je iznenađan i po mnogo čemu indikativan zaokret međunarodne zajednice u pogledu ishoda rata. Tada se posegnulo za "čuvenim" principom pravedne podjele teritorija (49%-51%), kojim je 70% stanovnika reducirano na 51% teritorije Bosne i Hercegovine. Oni koji su usmjeravali tok rata, a kasnije i mirovnih pregovora, zanemarili su zaključke Konferencije o miru u Bosni i Hercegovini održane u Londonu 20. augusta 1992. godine, koja je dala nalog da se agresija na ugroženu državu zaustavi i stanje vrati u status *quo ante*. To je, između ostalog, predviđalo da se uspostavi stanje kakvo je bilo prije rata. Svjetska javnost, ili barem njen najveći dio, tada je sa ogorčenjem iskazivala protest protiv brutalnosti agresora, masovnih i sistematskih ubistava, necivilizacijskog postupanja sa civilima u logorima smrti. Ni to, međutim, nije bilo dovoljno. U fokusu politika međunarodnih faktora je, kako se u praksi i potvrdilo, bio plan reduciranja bošnjačkog nacionalnog korpusa na manjinski politički faktor u Bosni i Hercegovini. Iskustva iz jula mjeseca 1995. godine i masakri nad Bošnjacima u Srebrenici, koje je međunarodni sud u Haagu pravno kvalificirao kao čin genocida, bila su tragična potvrda te agende.

Daytonskim mirovnim sporazumom, kojem je data snaga Ustava, legalizirana je teritorijalna podjela Bosne i Hercegovine na osnovu etničkog kriterija. Da mir proklamovan tim i takvim sporazumom nije i ne može biti pravedan, pokazalo se nametanjem i legalizacijom postojanja zločinačke tvorevine koja se zove entitet Republika Srpska. Time je, protivno svim smislenim i pravnoj praksi poznatim načelima, odgovornosti za masovne zločine abolirana politika koja je fašističkim metodama provela najveći pokolj u Evropi nakon

Drugog svjetskog rata. Na taj način, što se za cijelo vrijeme njegovog pogubnog postojanja i potvrđuje, imenovanje entiteta imenom samo jednog naroda rezultira oživljavanjem nacionalne i vjerske segregacije. Uzmemo li u obzir samo tu činjenicu, doći ćemo do zaključka, da Daytonskim mirovnim sporazumom ništa značajno nije učinjeno u pogledu rehabilitacije prava žrtava etničkog čišćenja počinjenog u ime entiteta Republika Srpska. Mnogi domaći i strani stručnjaci iz oblasti prava u presudama suda u Haagu vide nepobitan argument za ukidanje entiteta Republika Srpska. To je, ne samo sa stanovišta pravne nauke, nego i sa moralnog aspekta, obaveza međunarodne zajednice.

Ono što problem čini dodatno složenijim jeste prerogativ republičkog uređenja koji u svom imenu sadrži ovaj bosanskohercegovački entitet. Premda je ustavnom konstitucijom definisan kao integralni dio države Bosne i Hercegovine, njegove vladajuće političke strukture i režim u svakoj prilici koriste ovu anomaliju kako bi osporili ili doveli u pitanje teritorijalnu cjelovitost jedne međunarodno priznate i suverene države. Konsekventno njihovim političkim ciljevima u Srbiji se već više od dvije decenije, a danas izraženije nego ikad, javljaju otvoreni zahtjevi za secesijom entiteta Republika Srpska. Svoje akte involviranja i intervencionizma u unutrašnjim političkim pitanjima Bosne i Hercegovine obje strane pravdaju obavezom Srbije kao "garanta" Daytonskog mirovnog sporazuma, što je u pravnoj proturječnosti sa sadržajem tog dokumenta. Na tragu takve teze jeste i floskula o tzv. "specijalnim vezama i odnosima" Srbije sa entitetom Republika Srpska. Takva kvalifikacija političkih relacija koristi se u svrhu podriivanja svakog oblika suvereniteta Bosne i Hercegovine, kako političkog tako i teritorijalnog, što je postalo redovnom i od strane međunarodne zajednice prihvaćenom praksom od 1995. godine do danas. Ključno je pitanje, kako je bilo moguće da se jednom entitetu, koji je nastao na genocidu i drugim oblicima zločina protiv čovječnosti, prizna i legalizuje političko postojanje i republički model uređenja, a Bosni i Hercegovini, koja je postojala kao međunarodno priznata država i republika, ovim mirovnim sporazumom oduzme status republike koji je imala prije početka rata na njoj teritoriji?

Dayton je, prema tome, ispunio jedan od svojih zadataka i zaustavio oružani sukob u Bosni i Hercegovini, ali je istovremeno kreirao uslove za vođenje besciljnog političkog rata u kojem najveće posljedice osjećaju njeni stanovnici. U pravnom smislu Daytonski mirovni sporazum predstavlja kuriozitet nepoznat u političkoj povijesti. U svojoj suštini i sadržajnom kontekstu on predstavlja samo sporazumni ugovor kojim su ustanovljeni uslovi prekida rata. Kako je to bila njegova primarna svrha, uspostavom mira u Bosni i Hercegovini 1995. godine iscrpljeni su svi elementi njegove pravne utemeljenosti. Okončavši rat u uslovima kada se Armija Republike Bosne i Hercegovine konsolidovala i na iznenađenje svih u međunarodnoj

zajednici postigla značajne rezultate u pogledu oslobađanja okupiranih teritorija, Daytonski mirovni sporazum je uzevši za kriterij tzv. "stanje stvari na terenu" podijelio državu prema etničkom konceptu. Na području entiteta Republika Srpska svoju efektivnu vlast više od dvije decenije održava jedan izrazito reakcionaran režim, koji je u autokratskom sistemu kontrole društvenog života druge narode gurnuo u političku, pravnu i ekonomsku izolaciju.

Političke prilike u regionu, kao i nedavna zbivanja u susjednoj Crnoj Gori gdje je izborna smjena višedecenijskog režima izazvala međunacionalne i međureligijske tenzije, odrazila se i na zbivanja u Bosni i Hercegovini. Aktuelno pitanje priznanja Kosova od strane Srbije koje je, kako stvari stoje, iz dana u dan sve izvjesnije, iskorišteno je za iniciranje paralelnih procesa u slučaju Bosne i Hercegovine i izjednačavanje statusa entiteta Republika Srpska i Kosova. Ako je i bilo sumnje u involviranost Srbije, a preko nje i Rusije, u unutrašnja pitanja Crne Gore, ona je otklonjena demonstracijom velikonacionalnih aspiracija na ulicama ove države.

Autor ovog teksta ne smatra da se promjene u Bosni i Hercegovini mogu i moraju desiti uz isključivo posredovanje stranih faktora, a još manje uz aktivno učešće onih koji su u poziciji da ovo apsurdno i neodrživo stanje promijene u skladu sa interesima svojih građana. Da bi se to dogodilo, potrebno je ukinuti princip tzv. *konstitutivnosti naroda* i supstituirati ga građanskim, kao temeljnom pretpostavkom puta Bosne i Hercegovine prema Evropskoj Uniji. Predstavnici Evropske Unije trebaju da znaju da u stanju kakvom se danas nalazi, Bosna i Hercegovina ne može da ispuni tražene obaveze. Složen, nefunkcionalan i finansijski neodrživ sistem, samo je jedan od izazova sa kojima se njeni građani danas suočavaju. Iracionalno organiziran državni aparat i rastuća nezaposlenost izvor je ekonomskih migracijama građana Bosne i Hercegovine u mnoge razvijene evropske zemlje. U tom smislu, a svakako zbog nacionalnih politika koje su u postojećem poretku stvari i odnosa pronašle plodno tlo za finansijski kriminal i druge oblike konformizma, neophodno je otvoriti pitanje ustavnih promjena u Bosni i Hercegovini na bazi unutrašnjeg konsenzusa. Opredjeljenje i interes najvećeg dijela njenih građana su euroatlantske integracije. U političkom smislu, njen strateški interes je članstvo u NATO savezu.